

Adam Pawlewicz, Tomasz Kaczmarczyk, Sylwia M. Oczyńska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ZASOBY ZIEMI ORAZ SIŁY ROBOCZEJ W GOSPODARSTWACH EKOLOGICZNYCH

LAND RESOURCES AND LABOR FORCE IN ORGANIC FARMS

Słowa kluczowe: rolnictwo ekologiczne, produkcja ekologiczna, zasoby ziemi, zasoby siły roboczej
Key words: organic agriculture, organic production, land resources, labor force

Synopsis. Celem artykułu było przedstawienie wykorzystania zasobów ziemi oraz siły roboczej w gospodarstwach ekologicznych z obszaru powiatu ostródzkiego oraz olsztyńskiego. Przedmiotem badań były opinie właścicieli gospodarstw ekologicznych z powiatu ostródzkiego i olsztyńskiego oraz dane dotyczące ich gospodarstw. Badania przeprowadzono na przełomie listopada i grudnia 2009 roku i objęto nimi 37 właścicieli gospodarstw ekologicznych. W przeprowadzonych badaniach zastosowano metodę wywiadu z wykorzystaniem standaryzowanego kwestionariusza.

Wstęp

Po latach dynamicznego rozwoju rolnictwa konwencjonalnego, szczególnie w krajach wysoko rozwiniętych gospodarczo, jego dalszy rozwój wymusza potrzebę uwzględniania w coraz większym stopniu oddziaływania rolnictwa na środowisko przyrodnicze, gospodarowania zasobami naturalnymi oraz jakością produktów żywnościowych [Komorowska 2006]. Wynika to z wielu negatywnych zjawisk: nadprodukcji artykułów żywnościowych, a w konsekwencji spadku cen (szczególnie surowców żywnościowych) i opłacalności produkcji, nasilającego się ujemnego oddziaływania rolnictwa na środowisko przyrodnicze, tj: zmniejszenia się bioróżnorodności, zanieczyszczenia wód gruntowych i powierzchniowych, głównie związkami azotu i fosforu, niekorzystnych zmian w krajobrazie rolniczym, spadku zaufania konsumentów do jakości surowców żywnościowych produkowanych intensywnymi metodami w następstwie zagrożenia BSE, skażenia produktów żywnościowych dioksynami i GMO [Stalenga, Kuś 2007]. Wobec takich wyzwań coraz bardziej zasadny wydaje się rozwój alternatywnych systemów produkcji rolniczej, w tym ekologicznego [Komorowska 2006].

Metodyka badań

Do badań wytypowano 72 właścicieli gospodarstw ekologicznych z powiatu ostródzkiego oraz olsztyńskiego. Badania przeprowadzono na przełomie listopada i grudnia 2009 roku. Podstawą doboru podmiotów do badań był „Wykaz producentów rolnych w rolnictwie ekologicznym w 2008 r. w województwie warmińsko-mazurskim”¹.

W przeprowadzonych badaniach zastosowano metodę wywiadu z wykorzystaniem standaryzowanego kwestionariusza. Kwestionariusz zawierał pytania otwarte, jak i zamknięte, co pozwoliło na zgromadzenie informacji dotyczących charakterystyki gospodarstwa, struktury użytków, rodzaju i skali produkcji, infrastruktury, wyposażenia, stosowanej technologii w produkcji rolnej oraz form sprzedaży i rentowności badanych gospodarstw ekologicznych. Spośród 72 rolników objętych wywiadem, dane zebrano od 25 rolników z powiatu olsztyńskiego oraz 12 z powiatu ostródzkiego, co stanowiło ok. 50% badanej populacji (41,7% populacji olsztyńskiej oraz 100% populacji ostródzkiej, według wykazu Głównego Inspektora-tu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych). Jedną z głównych przyczyn uzyskania takiego wyniku była nieufność i unikanie odpowiedzi na pytania związane szczególnie z opłacalnością produkcji i zbyt szczegółowo opracowany kwestionariusz.

¹ Udostępniony wykaz zawiera dane producentów przekazane Głównemu Inspektorowi Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych przez upoważnione jednostki certyfikujące zgodnie z art. 9 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o rolnictwie ekologicznym (Dz. U. Nr 93, poz. 898, ze zm.), na formularzu określonym w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 grudnia 2007 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie wzoru formularza wykazu producentów podlegających kontroli upoważnionej jednostki certyfikującej (Dz. U. z 2007 r. nr 241 poz. 1768). Wydanie 3 z dnia 30.04.2009.

Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych

Średnia powierzchnia gospodarstwa (grunty własne) wynosiła ok. 33 ha, przy minimalnej wielkości 2,25 i maksymalnej 165,5 ha (tab. 1). Według danych GUS w 2008 roku średnia powierzchnia gospodarstwa ekologicznego z certyfikatem w Polsce wynosiła 20,6 ha, natomiast w województwie warmińsko-mazurskim 28,7 ha [Rocznik Statystyczny... 2009]. Uzyskana średnia z badania nieznacznie różni się od

Tabela 1. Zasoby ziemi własnej

Wyszczególnienie	Powierzchnia zasiewów ziemi [ha]			
	suma	średnia	min	max
Grunty orne				
IIIa	8,12	4,06	0,75	7,37
IIIb	31,74	2,27	0,30	5,70
IVa	173,25	10,83	0,60	35,80
IVb	85,12	5,01	0,39	26,00
V	112,9	5,94	0,14	15,30
VI	37,35	3,40	0,28	14,00
Vlz	0,05	0,05	0,05	0,05
a) Razem	452,53	14,60	0,42	50,60
Grunty pod sadami, szkółkami drzew i krzewów owocowych oraz winnicami				
IIIb	0,9	0,45	0,40	0,50
IVa	3,99	0,57	0,20	1,25
IVb	0,75	0,38	0,25	0,50
V	2,7	2,70	2,70	2,70
VI	0,01	0,01	0,01	0,01
b) Razem	8,35	0,76	0,01	2,70
Użytki zielone				
III	36,29	5,18	0,50	19,62
IV	197,05	7,30	0,75	43,00
V	237,05	10,78	0,14	150,00
VI	50,76	4,61	0,20	14,00
Vlz	0,4	0,40	0,40	0,40
c) Razem	545,72	16,54	2,30	150,00
d) Razem użytki rolne (a+b+c)	1006,6	27,96	1,75	150,00
e) Grunty pod lasami	56,71	4,05	0,20	14,38
f) Grunty zadrzewione i zakrzewione	31,39	1,74	0,15	12,80
g) Grunty pod stawami rybnymi	2,13	0,53	0,10	1,00
h) Grunty pod jeziorami o wodach stojących nadających się do chowu i hodowli ryb	2,21	1,11	0,01	2,20
i) Nieużytki	47,23	1,89	0,06	6,00
j) Inne grunty gospodarstwa rolnego	13,67	1,37	0,29	5,40
k) Grunty pod zabudową mieszkalną i działalnością pozarolniczą	11,62	0,48	0,11	2,00
Ogółem (d+e+f+g+h+i+j+k)	1171,56	32,54	2,25	165,50

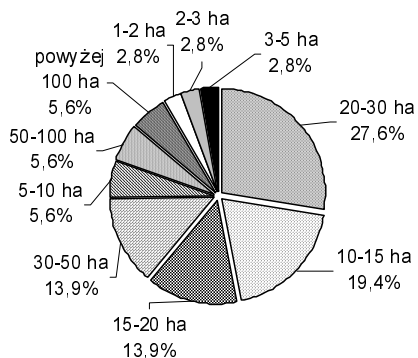
Źródło: opracowanie własne.

danych GUS (tab. 1). Porównując wyniki analizy z danymi Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, w której w 2009 roku średnia powierzchnia gruntów rolnych w kraju wynosiła 10,15 ha, zaś w województwie warmińsko-mazurskim 22,95 ha², średnia powierzchnia gospodarstw w badanych gospodarstwach ekologicznych była 2,8 razy większa niż średnia w kraju. Prezentowane wyniki potwierdzają badania Gotkiewicza i Szafranka [2000], które zaprzeczają ogólnie przyjętym poglądom, że produkcja rolnicza metodami ekologicznymi jest domeną gospodarstw obszarowo niewielkich. Zdaniem Brodzińskiego [2006] tendencja wzrostu średniej powierzchni gospodarstw ekologicznych wskazuje, że produkcją ekologiczną są zainteresowani głównie rolnicy prowadzący gospodarstwa obszarowo większe, o towarowym charakterze produkcji.

Analizując strukturę zasobów ziemi własnej w gospodarstwach rolników uczestniczących w wywiadzie średnia powierzchnia użytków rolnych wynosiła blisko 26 ha, w tym średnia powierzchnia gruntów ornych przedstawiała się na poziomie 14,6 ha, natomiast użytków zielonych wynosiła 16,5 ha (tab. 1).

Dzierżawa rolnicza stanowi podstawową formę przekształceń własnościowych i strukturalnych w rolnictwie. Jest sposobem użytkowania gruntów, który umożliwia oddzielenie prawa własności od prawa użytkowania. Dzięki temu stwarza rolnikom możliwości prowadzenia produkcji rolnej bez konieczności zakupu gruntów [Szymańska 2002]. W analizowanych gospodarstwach dzierżawa nie była popularnym sposobem użytkowania ziemi, ponieważ ok. 10% respondentów wskazała na taki sposób użytkowania ziemi. Mimo to, powierzchnia gruntów dzierżawionych w strukturze

² Średnia powierzchnia gospodarstwa: ogłoszenie prezesa Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa z dnia 17 września 2009 r. [www.arimr.gov.pl].

Rysunek 1. Grupy obszarowe gospodarstw ekologicznych
Źródło: opracowanie własne.

użytkowania ziemi była stosunkowo duża, ponieważ wynosiła ok. 30% w stosunku do powierzchni zasobów ziemi własnej. Dzierżawione grunty orne stanowiły ponad 44% powierzchni zasobów własnych i przeciętnie w gospodarstwie wyniosły ponad 28 ha. Użytki zielone stanowiły ok. 15% powierzchni własnych użytków zielonych, a powierzchnia ich wynosiła średnio 17,04 ha. Dzierżawione użytki rolne to średnia powierzchnia wynosząca ok. 40 ha (tab. 2).

W strukturze obszarowej gospodarstw respondentów największy odsetek stanowiły gospodarstwa w przedziale od 20-30 ha (27,8%). Gospodarstw z przedziału od 10 do 15 ha było 19,4%. Na kolejnym miejscu znalazły się gospodarstwa w przedziale od 15 do 20 ha oraz od 30 do 50 ha (po 13,9%). Najmniej gospodarstw było wśród podmiotów najmniejszych obszarowo (rys. 1). Podobne wyniki osiągnęła Grzybowska-Brzezińska [2008] w badaniach nad kanałami dystrybucji ekologicznej produkcji rolniczej. W wynikach tej autorki również najliczniejszą grupę stanowiły gospodarstwa powyżej 20 ha.

Zasoby siły roboczej w gospodarstwach ekologicznych

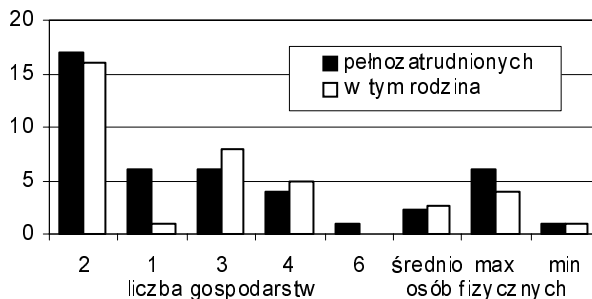
Kolejnym zagadnieniem w badaniach była analiza zasobów siły roboczej jakimi dysponowali respondenci w swoich gospodarstwach. Zasoby siły roboczej wyrażają zastosowane i możliwe do zastosowania w produkcji rozmiary sił roboczej. Jednostkami tych zasobów są osoby fizyczne. Do zasobów siły roboczej zalicza się ludność w wieku produkcyjnym oraz ludność czynną zawodowo w wieku pozaprodukcyjnym (przed- i poprodukcyjnym) [Kapusta 2003].

Średnia liczba osób zatrudnionych w gospodarstwach ekologicznych rolników uczestniczących w wywiadzie wynosiła 2,35 osoby (w tym rodzina średnio 2,57 osoby, min – 1, max – 4), przy maksymalnym zatrudnieniu – 6 osób i minimalnym – 1 osoba. Wśród wskazań

Tabela 2. Zasoby ziemi dzierżawionej

Wyszczególnienie	Powierzchnia zasiewów ziemi [ha]			
	suma	średnia	min	max
Grunty orne				
IIIb	40,67	20,34	1,00	39,67
IVa	13,23	4,41	1,75	9,26
IVb	110,09	18,35	1,07	87,61
V	22,62	7,54	0,65	16,08
VI	8,31	4,16	0,58	7,73
a) Razem	202,88	28,98	5,00	151,09
Grunty pod sadami, szkółkami drzew i krzewów owocowych oraz winnicami				
IIIb	2,12	2,12	2,12	2,12
IVb	0,16	0,16	0,16	0,16
b) Razem	2,28	1,14	0,16	2,12
Użytki zielone				
III	17,55	17,55	17,55	17,55
IV	60,5	12,10	1,23	35,33
V	3,68	1,84	0,54	3,14
VI	3,48	3,48	3,48	3,48
c) Razem	85,21	17,04	1,23	59,50
d) Razem użytki rolne (a+b+c)	316,98	39,62	9,25	151,09
e) Grunty pod lasami	1,86	1,86	1,86	1,86
f) Grunty zadrzewione i zakrzewione	1,28	0,64	0,25	1,03
i) Nieużytki	11,8	2,95	0,75	5,56
Ogółem (d+e+f+g+h+i+j+k)	331,92	41,49	10,00	156,65

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 2. Liczba osób pełnozatrudnionych w gospodarstwie ekologicznym (liczba gospodarstw, osób fizycznych)
Źródło: opracowanie własne.

respondentów należy zwrócić uwagę, że najczęściej gospodarstw zatrudniało po dwie osoby (17 gospodarstw). W 6 gospodarstwach zatrudniano się tylko jedną osobę i w podobnej liczbie gospodarstw – 3 osoby. Z kolei 4 osoby były zatrudnione w 4 gospodarstwach (rys. 2).

Wnioski

1. Powierzchnia zasobów ziemi własnej gospodarstw ekologicznych respondentów uczestniczących w wywiadzie wahała się od ponad 2 do ponad 165 ha. Powierzchnia zasobów ziemi dzierżawionej stanowiła minimalnie 10 ha, a maksymalnie 156,65 ha. Średnia powierzchnia gospodarstwa ekologicznego pod względem zasobów ziemi własnej wyniosła 32,54 ha, a zasobów ziemi dzierżawionej 41,49 ha. Należy zaznaczyć, że dzierżawę miało zaledwie ponad 11% rolników uczestniczących w wywiadzie.
2. Z analizy wynika, że produkcją ekologicznych surowców żywnościowych byli zainteresowani głównie rolnicy prowadzący gospodarstwa obszarowo większe. W strukturze obszarowej gospodarstw respondentów największy odsetek stanowiły gospodarstwa w przedziałach 20-30 ha (27,8%), 10-15 ha (19,4%), 15-20 ha (13,9%) oraz 30-50 ha (13,9%). Najmniej gospodarstw było wśród podmiotów najmniejszych obszarowo.
3. Średnia liczba osób zatrudnionych w gospodarstwach ekologicznych rolników uczestniczących w wywiadzie wynosiła 2,35 osoby (w tym rodzina średnio 2,57 osoby, min – 1, max – 4), przy maksymalnym zatrudnieniu 6 osób i minimalnym – 1 osoba.

Literatura

- Brodziński Z.** 2006: Zróżnicowanie przestrzenne i dynamika rozwoju gospodarstw ekologicznych w Polsce. *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, nr 1118, s. 122-128.
- Gotkiewicz W., Szafranek R.C.** 2000: Ecological farms as an element of the agricultural production market. *Econ. Sc.*, UWM Olsztyn, s. 29-39.
- Grzybowska-Brzezińska M.** 2008: Kanaly dystrybucji ekologicznej produkcji rolniczej. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. X, z. 4, s. 112-116.
- Kapusta F.** 2003: Teoria agrobiznesu: ćwiczenia. Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław, s. 188.
- Komorowska D.** 2006: Perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce. *Problemy Rolnictwa Światowego. Zesz. Nauk. SGGW*, t. XV, s. 43-48.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2009. 2010: [www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/PUBL_rls_rocznik_rolnictwa_2009.pdf], 21.02.2010.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dn. 11 grudnia 2007 r. *zmieniające Rozporządzenie w sprawie wzoru formularza wykazu producentów podlegających kontroli upoważnionej jednostki certyfikującej*. Dz. U. z 2007 r. nr 241 poz. 1768, wydanie 3 z dn. 30.04.2009.
- Stalenga J., Kuś J.** 2007: Rolnictwo ekologiczne w Europie i w Polsce. Studia i Raporty IUNG-BIP. Wyd. IUNG-BIP w Puławach, z. 6, s. 9-18.
- Szymańska M.** 2002: Dzierżawa jako jedna z form użytkowania gruntów rolniczych. *Rocz. Akademii Rolniczej w Poznaniu*, nr 1, s. 147-152.
- Ustawy z dn. 20 kwietnia 2004 r. *o rolnictwie ekologicznym*. Dz. U. Nr 93, poz. 898, ze zm., na formularzu określonym w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dn. 11 grudnia 2007 r. *zmieniającym Rozporządzenie w sprawie wzoru formularza wykazu producentów podlegających kontroli upoważnionej jednostki certyfikującej*. Dz. U. z 2007 r. nr 241 poz. 1768, wydanie 3 z dn. 30.04.2009. [www.arimr.gov.pl/dla-beneficjenta/srednia-powierzchnia-gospodarstwa.html], 10.03.2010.

Summary

The aim of the paper is to present the performance of utilization land resources and labor force in organic farms of the administrative district of Ostróda and Olsztyn. The object of analyze was the opinion organic farm owners from Olsztyn district and data of thei farms. Research was made at the turn of november and december 2009 and included 37 owners otrganic farm. Research was made whith the distribution method.

Adres do korespondencji:

dr Adam Pawlewicz
mgr inż. Tomasz Kaczmarczyk
mgr inż. Sylwia Marta Oczyńska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska
Plac Łódzki 2, 10-724 Olsztyn
tel. (89) 523 33 13
e-mail: adampawl@uwm.edu.pl